

AZ ARANYOSMEGGYESI FERENCES KOLOSTORRÓL

Németh Péternek, 80. születésnapjára

Kulcsszavak: *ferences kolostor; Aranyosmeggyes; régészeti kutatás; középkor*

Tíz éve, az akkor 70. életévét töltő Németh Pétert a *Műemlékvédelem* folyóiratban a középkori Szatmár megye eltűnt kolostorairól és más egyházi intézményeiről írott tanulmánya megjelentetésével köszöntötték.¹ A több évtizedes, kiterjedt forrásgyűjtés eredményeit a köszöntött a megye településtörténetét feldolgozó monografikus munkájában,² valamint több rövidebb tanulmányban adta közre,³ méltó folytatásaként a középkori Szatmárra vonatkozó és nagy múltra visszatekintő kutatómunkának.⁴ E művekből kirajzolódik, hogy a megye középkori emlékanyaga meglehetősen gazdagnak mondható, de pusztulása is jelentős mértékű, és kutatását az országhatár okozta megosztottság, a forrásanyag szétszóródása nehezíti. Ilyen körülmények között a köszöntött – és minden Szatmárt kutató – számára érdekes lehet, ha egyik eltűnt középkori emlékünkről, jelesül az aranyosmeggyesi ferences kolostorról új adatok és kézzel fogható töredékek bukkannak elő.

* Szőcs Péter Levente (1974), PhD, történész, régész, tudományos kutató, főigazgató-helyettes, Szatmár Megyei Múzeum, Szatmárnémeti, peter.szocs@gmail.com

- 1 NÉMETH Péter: *Eltűnt monostorok, kolostorok és ispotályok a középkori Szatmár megyében*. Műemlékvédelem LV(2001). 2. sz. (a továbbiakban NÉMETH: *Eltűnt monostorok*) 97–106.
- 2 Uő: *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. Nyíregyháza, 2008 (A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 60 – a továbbiakban: NÉMETH: *A középkori Szatmár*).
- 3 Lásd például NÉMETH: *Eltűnt monostorok*, valamint Uő: *Szatmár vármegye a középkorban = A történeti Szatmár vármegye*. I. Szerk. TAKÁCS Péter. Kölcsey Társaság, [Nyíregyháza], 2016. 131–154.
- 4 Lásd a több mint kétszáz éve megjelent megyemonográfiát: SZIRMAY Antal: *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*. I–II. Buda, 1809–1810 (a továbbiakban SZIRMAY: *Szatmár vármegye*); továbbá a százéves milleniumi megyemonográfia-sorozat szatmári kötetét: *Szatmár vármegye*. Szerk. BOROVSKY Samu. Bp., é. n. (Magyarország vármegyéi és városai 3 – a továbbiakban BOROVSKY: *Szatmár vármegye*); valamint a Mályusz-féle népi-ségtörténeti iskolában megszületett monográfiát: MAKSAI Ferenc: *A középkori Szatmár megye*. Stephaneum Nyomda, Bp., 1940 (a továbbiakban MAKSAI: *A középkori Szatmár*).

Aranyosmeggyes (a középkorban használatos nevén: Meggyes vagy Meggyesalja) az Avas-vidék és a Szamoslát találkozásánál fekszik, neve az itt a Szamos folyóba torkolló Meggyes-pataktól származik. A középkorban a Szinyéri vagy Meggyesaljinak is nevezett, több tucat települést egybefogó uradalom része, amelyet az 1280-as évektől a Pok nembéli Móric család birtokolt egészen a család kihalásáig, 1492-ig.⁵ Amint az uradalom egyik névváltozata mutatja, valamint a Szamoson itt átvezető gázló magyarázza, Meggyes központi szerepet játszott a középkorban: vámszedő és vásároshely, oppidumként is említik, valamint a birtokosok itt tartották rezidenciájukat (ebből következően Meggyesi v. Meggyesalji Móricnak hívták a családot), sőt a 15. század végén erősített castellumot is építettek itt.⁶ A ferences kolostor alapítása és itteni működése, mint általában a koldulórendek megjelenése egy településen, annak központi szerepét hangsúlyozza, és egyben növeli is.⁷

A kolostorról kétségen felüli adat legkorábról csak a 15–16. század fordulójától maradt fenn.⁸ Ekkor az obszerváns ferencesek szalvatoriánus tartományának nagybányai őrségéhez tartozott. Alapításának pontos időpontja nem ismert, egy 19. században még élő hagyomány Báthori Zsuzsannához köti, aki egy bizonyos, a 15. század

- 5 A Móricok birtokszerzésére lásd NÉMETH: *A középkori Szatmár*. 180–181; KÁDÁR Tamás: *Egy érdekes bárói életpályája a 13–14. század fordulójáról: Pok nembeli Móric fia „Meggyesi” Miklós erdélyi vajda*. Acta Universitatis Debreceniensis. Series Historica LXV(2013). (Történeti tanulmányok XXI). 133–155; a család magva szakadtát követő örökösödés körüli konfliktusokra lásd HORVÁTH Richárd: *Az ecsedi Bátoriak várbirtokai a kései középkorban*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szemle 41(2006). 3. sz. (a továbbiakban HORVÁTH: *Az ecsedi Bátoriak várbirtokai*) 305–326, a Móric örökségre: 318–320; NEUMANN Tibor: *Werbőci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében. A somlyói Bátoriak és a Móroc-örökség*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szemle 41(2006). 3. sz. (a továbbiakban NEUMANN: *Werbőci István 1520. évi utazásai*) 290–304; és Uő: *Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején = A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*. Szerk. HEGYI Géza–W. Kovács András. EME, Kvár, 2012 (Erdélyi Tudományos Füzetek 277). 213–235, a Móric-örökségre: 218.
- 6 A településre vonatkozó adatokra továbbra is kiindulópont: SZIRMAY: *Szatmár vármegye*. II. 310–318; BOROVSZKY: *Szatmár vármegye*. 36–37; MÁKSAI: *A középkori Szatmár*. 82–93, 175–177; NÉMETH: *A középkori Szatmár*. 180–182. A település központjában álló, reneszánsz stílusú, mára már erősen romos Lónyai kastély középkori előzményeként épített erősített castellumra vonatkozó forrásokat Koppány Tibor gyűjtötte össze: KOPPÁNY Tibor: *A középkori Magyarország kastélyai*. Akadémiai, Bp., 1999, 179; a reneszánsz kastélyról született bőséges irodalmat összefoglalja: SZŐCS Péter Levente–JEGAR Diana: *Castelul Lónyai din Medieșul Aurit. Restituiri istorice și arheologice / Az aranyosmeggyesi Lónyai kastély. Történelmi és régészeti kutatások / The Lónyai Castle of Medieșu Aurit. Historical and archaeological contributions*. Mega, Cluj-Napoca, 2016.
- 7 KUBINYI András: *Városok, mezővárosok és központi helyek az Alföldön és az Alföld szélén = Uő: Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2000 (Dél-alföldi évszázadok 14). 59–94.
- 8 KARÁCSONYI János: *Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. II. MTA, Bp., 1924 (a továbbiakban KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*). 118.

közepén élt Meggyesalji Móric bán özvegyeként, hét környékbeli templom építésére, köztük az aranyosmeggyesi kolostorra fordította vagyonát.⁹ A hagyomány hitelessége erősen kétséges, a fennmaradt források hiánya miatt nem lehet sem megerősíteni, sem cáfolni. Az viszont biztos, hogy a meggyesi Móricok már korábban is szorosabb kapcsolatot tartottak fenn a ferencesekkel. 1349-ben Szatmáron tartották a ferences minorita rendtartomány gyűlését, amelynek költségeit Meggyesi Móric, a meggyesalji uradalom birtokosa viselte.¹⁰ A kapcsolat a család és a ferencesek között továbbra is fennmaradt, erre utal például a pápai iktatókönyvekben 1377-ből fennmaradt öt bejegyzés, amelyek szerint, több más mellett, XI. Gergely pápa egy bizonyos Katalin – Meggyesaljai (*Megessalla*) Simon özvegye – kérésére elrendeli, hogy a magyarországi ferences minorita rendtartomány provinciálisa két szerzetest küldjön, akik a Meggyesen és a hozzá tartozó településen élőket meggyóntathatják, és feloldozást adhatnak minden, még a Szentszéknek fenntartott bűnök alól is.¹¹ Hogy a szerzetesek eljutottak-e valóban Meggyesre és az uradalom falvaiba, és esetleg e kapcsolat később intézményesült-e – nem tudjuk.

A Karácsonyi János által összefoglalt források szerint a meggyesi kolostor a bányai őrség egyik népes és fontos kolostora volt.¹² A mohácsi csatában elesett Drágfi János országbíró, a közeli erdődi uradalom birtokosa 1524-ben kelt végrendeletében a meggyesi kolostorra 50 forintot hagyott a szerzetesek élelmezésére és ruházatára.¹³ 1535-ben kilenc felszentelt pap-szerzetes és hét segítő testvér élt a kolostorban, a létszám ezután fokozatosan csökkent. A környék kolostoraihoz képest meglehetősen hosszán fennmaradt: 1563-ban a gvardián és négy szerzetes élt még itt, miközben a

9 A hét templom a következő helységekben állt: Misztótfalu, Iloba, Szinyérváralja, Apa, Aranyosmeggyes, Sárköz és Sárközújlak. A hagyományt a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye 1833. évi sematizmusa alapján (*Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Szathmariensis pro anno Jesu Christi MDCCCXXXIII*. Agriae, 1833. 121–122) Henszlmann Imre adta közre (HENSZLMANN Imre: *A szatmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei*. Archaeologiai Közlemények. IV(1864). [a továbbiakban HENSZLMANN: *A szatmári püspöki megye*] 127–157, a hét templomról: 129). A „legenda ízű adat” forrására, kritikájára és esetleges valóságtartalmára lásd PAPP Szilárd: *Bevezető a középkori Szatmár gótikus egyházi építészetébe = Középkori egyházi építészet Szatmárban*. Szerk. KOLLÁR Tibor et al. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza, 2011 (a továbbiakban PAPP: *Bevezető*). 127

10 KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*. I. 40, 266.

11 A forrásokat Aloisie Tăutu tárta fel: Aloisie TĂUTU: *Vechimea românilor din Țara Oașului. Cinci documente papale*. Buna Vestire 1966. 4. sz. és 1967. 1–2. sz. 1–42 (különnyomat); majd Francisc Pall értelmezte újra: Francisc PALL: *Româniile din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*. Anuarul Institutului de Istorie din Cluj XII(1969). 1–35.

12 KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*. II. 118–119.

13 Uo. 118; valamint: *Középkori leveleink 1541-ig*. Szerk. HEGEDŰS Attila–PAPP Lajos. Tankönyvkiadó, Bp., 1991. 94–101.

közeli Nagybányáról az obszerváns ferenceseket 1551-ben, majd 1556-ban Nagyszőlősről ugyancsak az obszerváns ferenceseket, Szatmárról a minoritákat és Németiből a domonkosokat elűzték.¹⁴ 1565-ben a vidéket különösen sújtó, a Habsburg-párti, valamint János Zsigmond és a vele szövetséges török csapatok között zajló háború során a meggyesi kolostor is elpusztulhatott, bár erről konkrét adat nem maradt fent, viszont a kolostorról és az itt élő szerzetesekről nincs későbbi forrás.¹⁵

A források hallgatása a település- és birtoklástörténet rekonstruálásával oldható fel, legalábbis valamelyest, és így is inkább a kolostor templomára vonatkozó információk nyerhetők. A középkori Aranyosmeggyes plébániatemplomát Szt. Imre tiszteletére szentelték, de említenek még egy Szent János utcát is – ez lehetett a kolostor védőszentje.¹⁶ A Móric család magszakadtával, hosszadalmas örökösödési perek után, a kiterjedt uradalom a Báthori család ecsedi és somlyai ága, valamint a Perényiek és a Drágfiak között oszlott meg.¹⁷ Az 1549-es rovásadó-összeírás idején Meggyes jobbágytelkeinek mintegy fele (ecsed) Báthori Bonaventura Andrásé (tárnokmester, később országbíró), míg másik fele Perényi János és Ferenc kezén volt.¹⁸ A ferences kolostor kegyurasága, más egyházi intézményekhez hasonlóan, osztatlan közös tulajdonban maradt, így sorsa, a kegyurak személye révén, összekapcsolódik a nyírbátori és a nagyszőlősi rendházakéval. A katolicizmus mellett kitartó ecsedi Báthori Bonaventura András személye – mint kegyúr – ilyen szempontból meghatározó lehetett, 1566-ban bekövetkezett halála minden bizonnyal az előző évi háborúban elpusztult meggyesi kolostor újraélesztését is megakadályozta. A nyírbátori kolostort szintén 1566-ban hagyták el a megmaradt barátok, és költöztek az ecsedi várba.¹⁹ A 17. század második felében nem világos a település birtoklástörténete, az összefonódó rokonságokból és a lezáratlan jogigényekből adódó bizonytalanságot az állandósuló háborús helyzet is fokozta: a terület hol Erdélyhez, hol a királyi Magyarországhoz tartozott. Meggyes birtokosai is feltehetően gyakran cserélődtek.

14 A nagybányai kolostor elhagyására: KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*. I. 411; II. 124.; a nagyszőlősi kolostorra: Uo. I. 414–415; II. 187; a szatmári minoritákra: KARÁCSONYI: Uo. I. 104, 269; a németi domonkosok sorsára a szatmári minoritákéból következtethetünk, a kolostor templomának már romos, tető nélküli képe látszik Natale Angelini térképén, amelyen Szatmár 1565. évi ostromát mutatják be; az ábrázolásról lásd Szőcs Péter: *Szatmár kora újkori erődje*. Castrum 3(2006). 85. és 1. kép; NÉMETH: *Eltűnt monostorok*. 101.

15 KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*. II. 119.

16 NÉMETH: *A középkori Szatmár*. 181–182. Több, 19. századi forrás is a „puszta kő templom” helyét Szent János nevű településrésznek mondja, lásd alább!

17 HORVÁTH: *Az ecsedi Bátoriak várbirtokai*. 318–320; NEUMANN: *Verbőci István 1520. évi utazásai*. 290–304.

18 MAKSAJ Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. II. Akadémiai, Bp., 1990 (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 16). 731.

19 KARÁCSONYI: *Szt. Ferenc rendjének története*. II. 126.

A következő biztos pont a Lónyai család megjelenése. 1625-ben kelt végrendeletben Lónyai Istvánné (szaniszlófi) Báthori Kata fiára, Lónyai Zsigmondra hagyja Aranyosmeggyesen bírt részeit és kastélyát.²⁰ Az idézett végrendelet az aranyosmeggyesi és a volt Móric-uradalomból idetartozó, Apában, Krassón és Udvariban bírt részeket „az minemű Priny szerből álló”-nak mondja,²¹ tehát a Perényiek tulajdonrészeit örökölte(?), vagy szerezték meg korábban a szaniszlófi Báthoriak. Ekkorra az Aranyosmeggyes másik felét a 16. században birtokló ecsedi Báthori-ág is kihalt, tehát elvileg ezeket a részeket ugyancsak megszerezhetette Lónyai István vagy fia, Zsigmond. Mindenesetre Aranyosmeggyes Lónyai Zsigmond fő rezidenciájává vált: 1630-ban teljesen újjáépíti a kastélyt²² – ennek a romjai láthatóak jelenleg a település központjában. Az új rezidencia kialakításának programjához illeszkedett, hogy a volt ferences kolostor temploma a család temetkezőhelyévé vált,²³ amelyet talán fel is újíítottak a kastély újjáépítésével párhuzamosan vagy azt követően. Az elmondottakból következik, hogy talán ekkortól vagy még hamarabb az elhagyott kolostortemplomot a református egyházközség vette használatba. Az itteni temetkezésekről Szirmay is megemlékezik, tudósítása szerint a volt kolostortemplom sírboltjába temették 1644-ben Lónyai Zsigmond feleségét, Varkocs Borbálát, 1653-ban magát Lónyai Zsigmondot, majd az ő második feleségét, Bánffy Erzsébetet, végül 1656-ban Wesselényi Istvánt, akiknek koporsóját a monográfia megírása előtt 27 évvel (tehát 1782–1783 körül) vitték át a vár déli bástyájába.²⁴

A templomról később sincs közvetlen forrás, viszont a birtoklástörténet fonalát folytatva, sorsa kikövetkeztethető. Lónyai Zsigmondnak csak lányai voltak, a kastély-

20 A végrendelet szövegét közli DOBY Antal: *Lónyai család*. Bp., 1895 (a továbbiakban DOBY: *Lónyai család*). 98–102.

21 Uo. 99.

22 A korábbi kastélyból fennmaradt egy Báthori-címeres kő, Lónyai Zsigmond édesanyjára utaló – mára már erősen lekopott – felirattal: Szöcs Péter Levente: *Az aranyosmeggyesi kastély története és kutatása = Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai: tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Szerk. FELD István–SOMORJAY Selysette. Castrum Bene Egyesület–Históriaantik Könyvesház, Bp.–Visegrád, 2008. 131–144, a Báthori-címeres ajtókeretről: 133 (12. jegyz. és 12. kép).

23 Lónyai Zsigmond 1652-ben így végrendelezett: „Temetéseemnek helye penig, ha az Ur Isten oly helyen rendeli halálomat, hogy Testemet oda vihetik, akár hamar, s akár későbbben legyen az Aranyos-Medgyesi Templom az én töllem készített uj Síromban az én első szerelmes Házas Társom [ti. Varkocs Borbála] mellett, mert noha annak előtte való rendelésem szerint Temetéseemnek helye az Vásáros Naményi Templom az én édes Atyám, Anyám és egy Testvér Atyámfiainak sírja vala rendelve nem gondolván akkor, hogy az Ur Isten az én szerelmes Házas Társomat szólítsa elébb ki nállamnál az világból”. Közli DOBY: *Lónyai család*. 107–108.

24 SZIRMAY: *Szatmár vármegye*. II. 317–318.

ban közülük Anna lakott huzamosabb ideig,²⁵ ő temetteti első férjét, Wesselényi Istvánt a volt kolostortemplomba. Második férje, a később fejedelemmé választott Kemény János is hosszabb időszakot töltött itt. 1669 után az özvegy fejedelemasszonyt hűtlenség vétkében marasztalták el, és birtokait elkobozták, így aranyosmeggyesi kastélyát és itt bírt részeit is. Halála előtt (1690 körül) ugyan kegyelmet nyert, és birtokait is visszakapta, de e rövid közjátéktól eltekintve, a kastély 1670-től elveszti főúrirezidencia-funkcióját, és ezzel párhuzamosan a temetkezőhelyként szolgáló templom pártfogó nélkül maradt. A birtok későbbi urai sem időznek tartósan Aranyosmeggyesen, nem ez a fő székhelyük. Megfelelően gazdag pártfogó hiányában az időközben rongálódó templomot nem tudták helyreállítani. Szirmay már 1810-ben „puszta kő templom”-ként említi, és az egykori obszerváns kolostorral azonosítja.²⁶ Egy 1855-ben készült, az aranyosmeggyesi református egyházra vonatkozó történelmi tárgyú feljegyzés, a nagybányai egyházmegyei levéltárban őrzött protokolluma („öreg kapcsos jegyzőkönyv”) alapján a következőket írja a puszta templomról:

„Ebben [t.i. a kapcsos könyvben] következőket találunk, melyeket, mint e tárgyra vonatkozókat egészen ide írok a 160-dik lapról: »Az Ar.meggyesi Ekk[ézszi]a régenten oly népes Ekk[ézszi]a volt, hogy ez a Tractus is arról megyesi Tractusnak neveztetett, és bírta azt a nagy puszta kő templomot, mely az úgy nevezett Szt. Jánosban vagon, de a magyarság onnan a Tatárjáráskor, Kurucz világkor, és az azok után következett nagy pestis által elpusztulván, azon templomot, melynek fedele 1734-ben letörött, soha is meg nem építhette, hanem jó darab ideig a várba járván Isteni tiszteletre, azután a piacra épített magának fából egy kis oratóriumot^[27] azon helyre, az holott régen a reformatio előtt Abbatia volt, melynek falaiból és a veres barátok residentiájából építette Lónyai Sigmond a várnak nagy ré-

25 Szőcs Péter Levente: *Adalékok az aranyosmeggyesi kastély XVII. századi történetéhez*. = *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. PÁL-ANTAL Sándor–SIPPOS Gábor–W. KOVÁCS András–WOLF Rudolf. EME, Kvár, 2003. 544–551, Lónyai Anna lakhelyéről: 545.

26 SZIRMAY: *Szatmár vármegye*. II. 317: „Vagon ezen Városba egy régi puszta kő Templom is, melly valóban igen nagy, s derék épület volt, a’ kerületét *Barát-Kertnek* híjják a’ lakosok, és hogy *veres* Barátok laktak itten, azt mesélik; de nem egyéb volt, hanem Szürke Barátok Klastroma.”

27 Itt piros ceruzával olvashatatlan javítás, majd az innen következő, az idézet végéig tartó sorokat pirossal aláhúzták.

szit 1630-ban, menvén ő reája által azon Dominium anyjáról álló (!) nagyatyjáról Báthori Miklóstól ...»²⁸

A hivatkozott ún. „öreg kapcsos jegyzőkönyv” a nagybányai egyházmegye levéltárában őrzött egyik jegyzőkönyv lehet, amelyet Soltész János a levéltárról 1902-ben készített jegyzékében a hetedik szám alatt említ.²⁹ A feljegyzés történeti tudósítását annyiban ki kell igazítanunk, hogy a Szt. János-településrészen álló „puszta kő templom” volt a kolostor, azaz az „Abbatia”, míg a piactéren a református templomot a régi, ugyancsak elpusztult plébániatemplom helyén építették 1766-ban – egyébként fából³⁰ (1. kép). Amint már szóba került, Meggyes négy középkori utcája közül az egyik Szent János utca volt, míg a plébániatemplomot Szt. Imre tiszteletére szentelték, és ez állt a település központjában, a piactéren.³¹ Szent János lehetett a kolostor védőszentje, és utcanévként fennmaradt a 19. századig.

A kolostortemplom maradványait 1864-ben, szatmári útjuk alkalmából, Henszlmann Imre, Rómer Flóris és Schulcz Ferenc meglektette, leírta és lerajzolta.³² Henszlmann leírása szerint a templom egyhajós, támpillérekkel ellátott. A hajó déli oldalán, a támpillérek között három ablak volt, amelyek mérműve halhólyagos, az ablakok béléstét a kassai temploméhoz tartja hasonlónak. A templom egyetlen bejárata a hajó nyugati homlokzatán nyílt, csúcsíves záródású. A szentély a nyolcszög öt oldalával zárul, minden oldalon ablakkal, belül még megvoltak a boltozat bordáit tartó, „csínosan faragott gyámkövek.” A szentély északi oldalán álló vastag falakból torony léteire következtet. Schulcz rajzai mindezt megerősítik, a templom délkelet felőli nézete alapján úgy tűnik, hogy a szentély és a hajó egyenlő szélességű volt (2.

28 Nagybányai Református Egyházmegye Levéltára, Nagybánya, 23. csomó. Egy ugyanitt őrzött további, az aranyosmeggyesi református egyházközség 1859-ben kelt vagyonszeírásában, az épületek lajstromában az első pontnál ezt a templomot írják le: „1ör. A puszta templom, mely van a város Szent János nevű részében, melynek fedele a nbányai hh. e. vidék Jegyzőkönyvének 160-ik lapja /: öreg kapcsos könyv :/ igazolása szerin 1734-ben letörött ugyan, hanem falai még most szilárdul fenn állanak.” Ugyanitt a 2. pontnál: „A jelenlegi templom, mely 1766-ban épült a piacra fából, meglehető állapotban, szintén fatoronyal, s benne két haranggal.” Köszönöm Tóth Levente levéltáros segítségét!

29 SOLTÉSZ János: *A nagybányai reformált egyházmegye története*. Nagybánya, 1902. 8. A kézirat lezárásáig nem volt módom ellenőrizni a „kapcsos” könyv azonosságát.

30 A ma is álló neogótikus templomot 1892-ben építették, az 1766-ban épített fatemplomról a bontás előtt egy rajzot készítettek, amelynek másolata ma is látható a templom előcsarnokában.

31 NÉMETH: *A középkori Szatmár*. 181–182.

32 Henszlmann beszámolója megjelent: HENSZLMANN: *A szatmári püspöki megye*. 149; Rómer jegyzeteit és vázlatait a Magyar Építészeti Múzeum, Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (a továbbiakban MEM MDK) Tudományos Irattára őrzi: *Rómer-jegyzőkönyvek*, XV. 39–41; Schulcz rajzai a MEM MDK Tervtárában, ltsz. K 13204, 13205 (2–3. kép).

kép). A másik rajzon egy gyámkő, két ablak mérműve és az egyik béléte, egy további (talán lábazati) profil, valamint a nyugati homlokzat látható, a templom bejáratával, fölötte egy kis méretű, kerek, mérműves ablakkal (3. kép). E kerek ablakot Rómer is említi, valamint azt is, hogy a hajó négy, a szentély három boltszakaszos volt, ugyanakkor jegyzetfüzetébe az ablakok béléteit, valamint egy, átmetsződő bordákkal tagolt – talán a nyugati ajtóhoz tartozó – csúcsíves keretet is lerajzolt (4. kép). Henszlmann és Rómer egyaránt Báthory Zsuzsannának tulajdonítja a templom építését, az 1833-as római katolikus egyházmegyei sematizmus információjára támaszkodva, de sem a plébánia-, sem a kolostortemplommal nem azonosítják.³³

E tudósítások és a sokáig megmaradt jelentős romok ellenére e műemlékünk fedésbe merült, a romok a 20. század közepére eltűntek a földfelszínről, és helye részben beépült. A tudományos közvélemény számára a kolostor helye bizonytalanná vált. Németh Péter a kolostor helyét a mai református templomhoz kötötte,³⁴ míg Papp Szilárd, az 1864-es leírásokat és rajzokat elemezve, az egykori romokat a kolostornak tulajdonította, de pontos helyét nem rögzítette.³⁵

A helyi hagyomány viszont fenntartotta az egykori romok emlékét és helyét, amely nem egyezik a mai református temploméval, hanem a kastélyól északkeletre, a mai orvosi rendelő telkén található (1. kép). Ugyan a romok a felszínen már nem voltak láthatóak, de geofizikai mérésekkel meghatározható volt a megmaradt alapfalak helye³⁶ (5. kép). A geofizikai eredményeket szondázó kutatásokkal ellenőriztük 2019 nyarán³⁷ (6. kép és a következők). Először egy hosszú, a telek adottságaihoz igazított, nagyjából északnyugat–délkelet tájolású szelvénnel (S1, 1,5 m szélességben, hat részre osztva, A–F jelzéssel, köztük 0,5 m tanúfalakkal) vizsgáltuk az alapozások helyét, majd az építmények kiterjedését további négy, a hosszanti tengelyhez igazított szelvénnel határoztuk meg (S2–S5). Előkerültek alapozások és a felmenő

33 HENSZLMANN: *A szatmári püspöki megye*. 129, 149; *Rómer-jegyzőkönyvek*. XV. 41; e hagyomány kritikája: PAPP: *Bevezető*. 127.

34 NÉMETH: *A középkori Szatmár*. 182.

35 PAPP: *Bevezető*. 127, 138.

36 A méréseket több lelőhelyen 2011 nyarán, a Szatmár Megyei Múzeum megrendelésére, a Vandalay IND végezte, Felix Marcu, George Cupcea és Ionița Petiș régészek részvételével: *Cercetări de rezistivitate electrică și radar (jud. Satu Mare)*. Cluj-Napoca, 2011 – a kutatásokról készült jelentés a Szatmár Megyei Múzeum tudományos irattárában található. Aranyosmeggyesen a kolostortemplom helyét három – geomágneses, elektromos ellenállásos és georadaros – módszerrel vizsgálták. Míg az előbbi két módszer – a környező kerítés és épületek fémszerelékei miatt – nem adott értékelhető eredményt, a georadarral vizsgált 20×50 m-es területen szépen kirajzolódtak a megmaradt alapfalak.

37 A régészeti feltárást a Szatmár Megyei Múzeum végezte, a szerző vezetésével, valamint Katócz Zoltán és Belbe Sebastian régészek részvételével. A kutatási dokumentáció a Szatmár Megyei Múzeum tudományos irattárában található. Köszönöm Nagy Norbert régésznek a rajzok és a fényképek feldolgozásában nyújtott segítségét!

falazat maradványai, valamint padlórézletek, amelyek egy támpilléres szentélyhez, valamint annak északi oldalán egy melléképülethez vagy toronyhoz tartoztak (7–8. és 9. kép). A feltárt szentély szélessége a belsőben 8,4 m, a falak vastagsága 1,1–1,2 m volt, a támpillérek vastagsága 1,2–1,5 m között változott, hosszuk 2 m körüli. Az északi oldalon emelt épület (torony) méretét, a kutatás korlátozott volta miatt, nem tudtuk pontosan megállapítani, az egyik oldal legalább 8 m hosszú és a falak vastagsága, a szentélyhez hasonlóan 1,2 m. A kirajzolódó együttes a Schulcz-féle ábrázoláson látható elrendezéssel egyezik, és már csak méretéből adódóan is az egykori kolostortemplom szentélyéről lehet szó, északi oldalán, a koldulórendi építészetnek megfelelő helyen a toronnyal.

A romok némely helyen közvetlenül a mai járószint alatt találhatóak, de általában 0,2–0,5 m vastag földréteg fedi (10. kép). A templom belsejében megmaradt részben az egykori hatszögű téglákból készült padló is előkerült, a mai járószinttől 1–1,30 m-es mélységben (12–13. kép). E szint felett, az épületeken kívül és belül omladékkal kevert föld, illetve recens szemetes feltöltés van, amelyek jól láthatóan a romosodó templom pusztulásából keletkeztek. Az omladékban jól azonosíthatóak az egykori épülethez tartozó kőfaragványok (11. kép). Az omladékréteg alatt, az épületen kívül meghatározható volt az egykori járószint, alatta javításra utaló építési törmeléket és vakolatdarabokat tartalmazó rétegekkel (10. kép). A templom utolsó használatához tartozó szintek alá (a padló a belsőben, valamint a járószint a külsőben) csak a templom és a melléképület között mélyedtünk: az alapozások aljának meghatározása, valamint a korábbi rétegek tanulmányozása érdekében. A többi megnyitott felületen, valamint az eddig nem vizsgált részeken a jövőben kívánjuk folytatni a vizsgálódást.

A kutatás fő eredménye a volt kolostortemplom helyének azonosítása és alaprajzi elrendezésének meghatározása. A keltezés tekintetében a használat utolsó periódusára a hatszögű téglákból kirakott padló ad támpontot (12–13. kép). Ilyen típusú padlótéglák használata más templomok és kastélyok kora újkori periódusaihoz köthetők, például ilyen padlója volt a szárhegyi Lázár-kastély lovagtermének (18. század elejére keltezve) és az Asszonyok háza egyik szintjén kialakított teremnek (16. századra keltezve),³⁸ az alvinci kastély egyik helyiségének (16–17. századra keltezve),³⁹ valamint a nagybányai Szt. István-templomtól keletre feltárt kápolnának (1724 után

38 Ștefan MOLNAR–Andrei ZRINYI–Martin TARISZNYAS–Iuliu KERESZES–Dionisie KOVACS: *Însemnări pe marginea cercetărilor de la castelul feudal din Lăzarea*. Acta Musei Porolissensis II(1978). 105–116, a hatszögű padlótéglák: pl. XIII; NYÁRÁDI Zsolt: *Podele de cărămizi din Transilvania*. Arheologia Medievală VI(2007). 181–194, a hatszögű padlótéglák Szárhegyen: 186, további, többnyire 17. századi példák udvarházakból az írott források alapján: 182, külső járószinteken azonosított hatszögű padló (Szebenből): 186.

39 Adrian A. RUSU: *Gotic și renaștere la Vințu de Jos*. Muzeul Sătmărean, Cluj-Napoca–Satu Mare, 1998, a hatszögű padlótéglák: 46–47.

nem sokkal elbontották).⁴⁰ Így a hatszögű téglából kialakított padló az aranyosmeggyesi volt kolostortemplomban a 17. századi felújítás során készülhetett, és a 18. században bekövetkezett pusztulásig használhatták. Az ásatás során, a szentélyen kívül, az északi oldalon, előkerült II. Ferdinánd egy 1627-ben, Körmöcbányán vert dénárja, de egy újkori beásás betöltéséből (talán sírból), így pontosabb keltezésre nem alkalmas. A templom építésének idejéről tehát, valamint az esetleges korai építési fázisokról, a temetkezésekről vagy kriptákról a kutatás korlátozott volta miatt egyelőre nincs eredményünk.

A középkori Szatmár megyében négy ferences kolostorral számolhatunk (ha a nyírbátorit is ideszámítjuk), közülük a szatmári és a nagybányai rendház helye sem ismert pontosan. Eddig az aranyosmeggyesié is bizonytalan volt. Amennyiben – Németh Péter kutatásait folytatva – a megye eltűnt kolostorait számba vesszük, akkor már az is fontos eredmény, hogy ezt (ismét) megtaláltuk. Mindez a folytatásra biztat, és azzal a módszertani tanulsággal jár, hogy a források, különösen az újkori feljegyzések és képi ábrázolások átfogó egybehangolása a régészeti felderítés természettudományos módszereivel reményt adhat a további eredményekre.

ON THE FRANCISCAN CLOISTER OF MEDIEȘU AURIT

Keywords: *Franciscan cloister; Medieșu Aurit; archaeological research; medieval era*

Situated in Satu Mare County, during the Middle Ages the settlement was the center of a huge domain which comprised the Oaș and villages along the Someș River. The owners, the Móric of Medieș noble family established here their residence and built a fortified manor house. The settlement gained several privileges and became a market town toward the 15th century. In this context, the establishment of the Franciscans here, was a sign of urbanization, and the result of the patronage of the owners. Historical sources document the existence of the cloister from the turn of the 15th and 16th centuries, until the 1560s, when it was destroyed during the Ottoman Wars. The ruins of the church were still visible during the 19th century, but they were lost a century later. The exact location of the ruins were identified through archaeological inspections and several sondages. With these methods, the ground-plan arrangement of the choir was identified, too, together with the northern tower, built next to the tower. For details of building phases and chronology, further researches are needed.

40 Szőcs Péter Levente–Pop Dan: *Cercetări arheologice privind biserica Sf. Ștefan, Baia Mare. Rezultate preliminare = Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*. VI. Coord. Szőcs Péter Levente. Muzeul Sătmărean, Satu Mare, 2020. 227–253, a hatszögű padlótéglák: 237–238.

DESPRE MĂNĂSTIREA FRANCISCANĂ DE LA MEDIEȘU AURIT

Cuvinte-cheie: *mănăstire franciscană; Medieșu Aurit; cercetare arheologică; epoca medievală*

Așezarea, situată în comitatul Satu Mare, era centrul unui domeniu uriaș în evul mediu, care cuprindea Oașul și satele de-a lungul râului Someș. Familia nobiliară proprietară, Móric de Medieș avea reședință aici, într-un castel fortificat, iar așezarea a primit o serie de privilegii, obținând statutul de târg în secolul al XV-lea. În acest context, apariția franciscanilor aici era și un rezultat al urbanizării, dar și a patronajului acordat de familia proprietară. Surse istorice documentează viața mănăstirii începând cu turnura secolelor XV–XVI, până în anii 1560, când este distrusă în războaiele anti-otomane. Ruinele bisericii erau vizibile încă în secolul al XIX-lea, dar cu un secol mai târziu chiar și urma lor a fost pierdută. Localizarea mănăstirii a fost posibilă prin prospecțiuni și sondaje arheologice, care au permis și stabilirea planimetriei corului și a turnului adiacent, de pe latura de nord. Detalii privind fazele de construcții și cronologie vor putea fi elucidate numai după continuarea cercetărilor.

KÉPJEGYZÉK/LIST OF ILLUSTRATIONS/LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. Aranyosmeggyes település központja. 1) a Lónyai-kastély, 2) a volt plébániatemplom (helyén a mai református templom), 3) az egykori ferences kolostor (helyén ma az orvosi rendelő)
Centrul localității Medieșu Aurit. 1) castelul Lónyai, 2) fosta biserică parohială (amplasamentul de azi a bisericii reformate), 3) fosta mănăstire franciscană (amplasamentul de azi al dispensarului medical)
Center of Medieșu Aurit. 1) the Lónyai castle, 2) the location of the former parish church (now the Calvinist church), 3) the location of the former Franciscan monastery (now the medical dispensary)
2. A ferences kolostor képe, Schulcz Ferenc rajza, 1864 (MÉM MDK, Tervtár, K 13204)
Desenul mănăstirii franciscane, de Ferenc Schulcz, 1864 (Muzeul Arhitecturii din Ungaria, Centrul de Documentare Monumente de Arhitectură [MAU, CDMA], Arhiva de desene, K 13204)
Drawing of the Franciscan monastery, by Ferenc Schulcz, 1864 (Museum of the Architecture in Hungary, Center for Architectural Monuments [MAH CAM], Archive of Sketches, K 13204)
3. A ferences kolostor építészeti részletei, Schulcz Ferenc rajza, 1864 (MÉM MDK, Tervtár, K 13205)
Detalii arhitecturale ale mănăstirii franciscane, de Ferenc Schulcz, 1864 (MAU CDMA, Arhiva de desene, K 13205)
Architectural details of the Franciscan monastery, by Ferenc Schulcz, 1864 (MAH CAM, Archive of Sketches, K 13205)
4. Rómer Flóris feljegyzései és vázlatai a ferences kolostorról, 1864 (MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek, XV. köt. 40. lap)
Însemnări și schițe despre mănăstirea franciscană, de Rómer Flóris, 1864 (MAU CDMA, Arhiva Științifică, Rómer-jegyzőkönyvek, vol. 15, p. 40)
Notes and sketches on the Franciscan monastery, by Rómer Flóris, 1864 (MAH CAM, Scientific Archive, Rómer-jegyzőkönyvek, vol. 15, p. 40)
5. Geomágneses prospekció eredménye (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Rezultatele prospecțiunii geomagnetice (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
Results of the geomagnetic prospections (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
6. A régészeti kutatás felszínrajza (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)

- Planul cercetărilor și a rezultatelor arheologice (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
Ground-plan of the archaeological researches and their results (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
7. Összkép a kutatott szelvényekkel és a feltárt alapokkal (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Fotografie cu suprafețele cercetate și fundațiile descoperite (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
Photo with the excavated surfaces and the revealed foundations (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
8. A szentély és egy támpillér alapfalai (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Fundațiile sanctuarului și a unui contrafort (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
Foundations of the sanctuary and of a buttress (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
9. A szentélyzáródás alapfalai (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Închiderea sanctuarului (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
The closure of the sanctuary (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
10. Rétegsor a szentélyen kívül, az északi oldalon (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Stratigrafia în exteriorul sanctuarului, latura nord (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
The layers north of the sanctuary, on the exterior (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
11. Omladék, építészeti tagozatokkal (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Stratul de dărâmtură, cu fragmente din componente arhitecturale (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
The layer with debris, with fragments of the architectural components (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
12. A szentélybelső padlója hatszögű téglákból (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Podea din cărămizi hexagonale în interiorul sanctuarului (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
The floor made of hexagonal bricks in the interior of the sanctuary (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)
13. Részlet a hatszögű téglapadlóról (Szatmár Megyei Múzeum, tudományos irattár)
Detaliu cu podeaua din cărămizi hexagonale (Muzeul Județean Satu Mare, arhiva științifică)
Detail with the floor made of hexagonal bricks (Muzeul Județean Satu Mare, scientific archive)

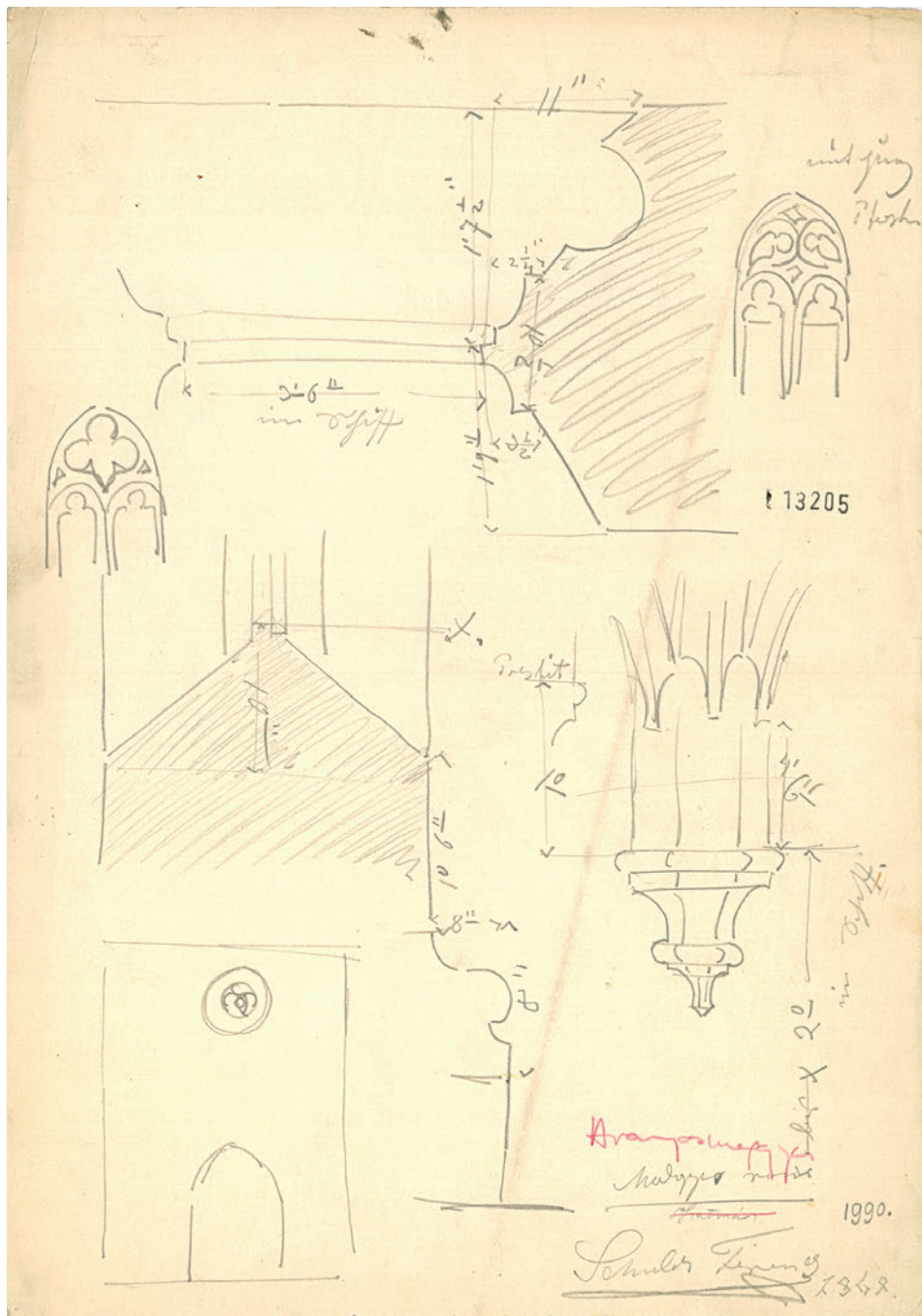
SZŐCS PÉTER LEVENTE

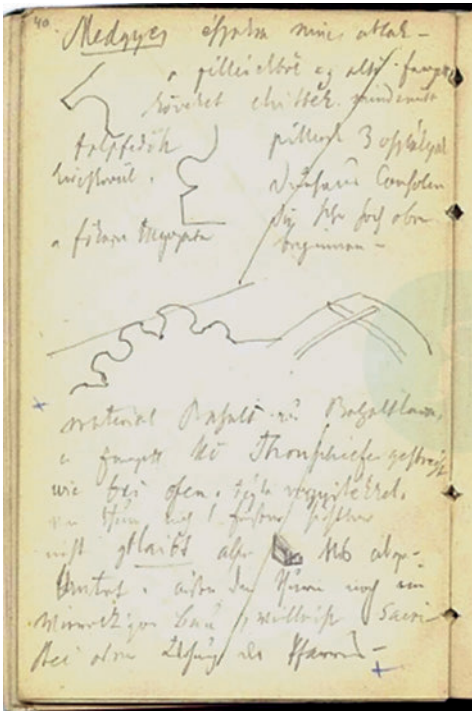
1. Aranyosmeggyes település központja

2. A ferences kolostor képe,
Schulcz Ferenc rajza, 1864

3. A ferences kolostor építészeti részletei, Schulcz Ferenc rajza, 1864

4. Rómer Flóris feljegyzései és vázlatai a ferences kolostorról, 1864

5. Geomăgneses prospecție eredménye

6. A régészeti kutatás felszínrajza

7. Összkép a kutatott szelvényekkel és a feltárt alapokkal

8. A szentély és egy támpillér alapfalai

11. Omladék, építészeti tagozatokkal

9. A szentélyzáródás alapfalai

10. Rétegsor a szentélyen kívül,
az északi oldalon

12. A szentélybelső padlója hatszögű
téglákból

13. Részlet a hatszögű téglapadlóról